

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, доцента,
декана факультету педагогіки і психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Адамської Зоряни Михайлівни

на дисертаційне дослідження **Дзюнь Христини Богданівни**

на тему: **«Психологічні умови розвитку резильєнтності студентської
молоді в складних життєвих обставинах»**,

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами і планами.

У сучасних умовах, позначених повномасштабною війною в Україні, соціальною та економічною кризою, проблема психологічної стійкості особистості набуває критичного значення. Постійний вплив зовнішніх і внутрішніх стресорів чинить деструктивний вплив на психоемоційний стан українців, що підтверджується даними ВООЗ: згідно з ними понад половина населення стикається з серйозними психологічними викликами.

Студентська молодь є однією з найбільш вразливих соціальних груп, оскільки протягом останніх років вона переживала низку потрясінь – спочатку пандемію COVID-19, а згодом воєнну агресію. У складних умовах сьогодення студенти стикаються зі специфічними стресовими факторами: хвилюванням за безпеку близьких, страхом смерті або поранення, переживаннями через втрату житла та гострим відчуттям невизначеності щодо свого майбутнього. Ці чинники зумовлюють виникнення у молодих людей широкого спектру негативних емоційних переживань, таких як тривога, безсилля та відчуття незахищеності, що безпосередньо загрожують їхньому психічному здоров'ю. Хронічний стрес призводить до дезадаптації, емоційних розладів та депресивних станів, що ускладнює досягнення освітніх, кар'єрних і матеріальних цілей студентів.

Наукова актуальність дослідження Х. Б. Дзюнь підтверджується не лише теоретичним обґрунтуванням феномену резильєнтності, а й запропонованими психологічними умовами та практичними інструментами

для її розвитку в умовах освітнього середовища. Зважаючи на це, можемо стверджувати, що вибір дисертанткою теми наукового дослідження є цілком виправданим, а актуальність роботи не викликає сумніву, оскільки відповідає суспільному та науковому запиту на такі дослідження.

Дисертація виконана згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямом «Психолого-педагогічні засади становлення освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології» (номер державної реєстрації 0118U003130).

Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 25.10.2022 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 22.06.2023 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертанткою чітко обґрунтовано вибір теми, коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено мету й спрямовані на її досягнення завдання. Достовірність отриманих результатів забезпечується теоретико-методологічними засадами: системним, аксіологічним, суб'єктно-діяльнісним та особистісно-орієнтованим підходами. Емпіричне дослідження охопило репрезентативну вибірку (288 студентів у констатувальному експерименті та 40 осіб у формуальному). Використання цілісного методологічного комплексу, що поєднує теоретичні розвідки, емпіричні дані, методи математичної статистики та якісну інтерпретацію, дозволило забезпечити високу надійність і вірогідність отриманих наукових результатів. Статистична обробка даних виконана на високому рівні із застосуванням кореляційного, регресійного аналізу та непараметричних критеріїв Вілкоксона та Манна-Уїтні. Обрані методи відповідають є адекватними меті та завданням дослідження, охоплюють теоретичний та емпіричний рівні наукового

пізнання. Апробація результатів дослідження здійснювалася через обговорення на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Христини Богданівни Дзюнь полягає у комплексному розв'язанні проблеми розвитку резильєнтності студентів у сучасних умовах. Зокрема, у науковій праці вперше розроблено та обґрунтовано психологічну модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, яка інтегрує структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-регуляційний, поведінковий), функції та конкретні психологічні механізми розвитку. Визначено та охарактеризовано п'ять ключових психологічних умов розвитку резильєнтності: актуалізація внутрішніх ресурсів; розвиток когнітивної гнучкості та рефлексії; розвиток емоційного інтелекту; формування навичок емоційної саморегуляції та конструктивних копінг-стратегій; забезпечення психолого-педагогічної та соціальної підтримки в освітньому середовищі. Емпірично встановлено критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) розвитку резильєнтності студентської молоді. Розроблено та апробовано авторську програму розвитку резильєнтності, яка базується на реалізації виокремлених психологічних умов через соціально-психологічний тренінг. Уточнено та поглиблено теоретико-методологічні підходи до розуміння феномену резильєнтності особистості та її розвитку в студентському віці; зміст понять «резильєнтність» та «складні життєві обставини»; уявлення про соціально-психологічні чинники, що детермінують стійкість студентів. Удосконалено методику визначення рівня розвитку резильєнтності, зокрема через підбір та апробацію спеціального комплексу психодіагностичних інструментів; методи та засоби розвитку стійкості студентів у віковому та прикладному аспектах. Подальшого розвитку набули уявлення про види складних життєвих обставин та їхню специфічну роль як стимулу до внутрішніх змін та переосмислення буття; практичні аспекти використання зовнішніх і

внутрішніх ресурсів особистості для ефективного подолання стресу в умовах війни та соціальних криз. Ці результати дозволили авторці довести, що резильєнтність не є незмінною рисою, а може цілеспрямовано розвиватися під впливом спеціально створених психологічних умов.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Практична значущість дисертаційного дослідження Христини Богданівни Дзюнь полягає у розробці та впровадженні конкретних інструментів для підтримки ментального здоров'я студентів, що особливо актуально в умовах війни в Україні. Авторкою розроблено та експериментально апробовано комплексну програму розвитку резильєнтності, що складається з 4 модулів та 10 тренінгових занять. Створено прикладні засоби самопомоги для студентів: «Книга резильєнтності», яка допомагає систематизувати власні ресурси, техніки саморегуляції та алгоритми розв'язання проблем. Сформульовано психологічні рекомендації, практичні поради для працівників психологічних служб ЗВО, викладачів та практичних психологів громадських і благодійних організацій, які стосуються надання психолого-педагогічної підтримки студентам у складних життєвих обставинах та запобігання емоційному вигоранню. Матеріали дослідження можуть бути інтегровані у викладання таких навчальних дисциплін, як «Загальна психологія», «Психологія розвитку», «Основи психологічного консультування», «Кризове онлайн-консультування» тощо.

Результати дисертації, зокрема психологічні рекомендації для викладачів та практичних психологів, впроваджено в освітній процес низки ЗВО та діяльність благодійних організацій: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Ізмаїльський державний гуманітарний університет; Поліський національний університет; Благодійний фонд «Рокада»; Чортківський молодіжний простір психосоціальної підтримки.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Дисертація Дзюнь Х.Б. складається з анотації, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Варто відзначити раціональну побудову структури, логічність викладу змісту рецензованого дисертаційного дослідження, а також грамотність та багатство мовленнєвого стилю дисертантки. Кожен із трьох розділів дисертації є завершеним цілим, відповідно до визначеної мети і завдань, містить чіткі дефініції основних понять. Дисертантка здійснила ґрунтовний аналіз теоретичних джерел з досліджуваної проблеми. Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження резильєнтності студентської молоді у складних життєвих обставинах» здійснено ретроспективний аналіз етапів дослідження резильєнтності, уточнено зміст понять «складні життєві обставини» та «життєстійкість»; визначено соціально-психологічні чинники розвитку резильєнтності у студентському віці; подано психологічну модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах: обґрунтовано її структурні компоненти, психологічні умови та механізми розвитку

Другий розділ дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах» розкриває особливості організації та методик проведення емпіричного дослідження. У ньому представлено дизайн емпіричного дослідження, визначено критерії та рівні резильєнтності. Особливий інтерес викликає побудова інтегративної моделі предикторів резильєнтності, серед яких найвагомішою визначено стресостійкість.

Загалом дисертантка використала широкий спектр методів і методик дослідження. Достовірність результатів підтверджено кількісним і якісним аналізом отриманих даних. Значущість взаємозв'язків між емпіричними показниками підтверджено завдяки грамотному застосуванню методів математично-статистичної обробки даних: лінійного кореляційного аналізу Пірсона для виявлення взаємозв'язків між показниками; множинного лінійного регресійного аналізу для визначення психологічних предикторів резильєнтності; критерії Манна–Уїтні, Вілкоксона тощо.

Цінністю рецензованого дослідження є й те, що на основі обчислення середніх значень та стандартного відхилення за кожним емпіричним показником Христиною Богданівною виокремлено й статистично обґрунтовано три рівні розвитку структурних компонентів резильєнтності, а також обраховано загальний показник резильєнтності студентської молоді: низький, середній та високий. З метою узагальнення отриманих результатів дисертанткою побудовано інтегративну модель значущих предикторів резильєнтності, яка відображає взаємозв'язок між ключовими змінними різних компонентів та їх внесок у формування психологічної стійкості.

Потужної ваги рецензований праці додає й те, що її дослідно-експериментальна робота містить не лише констатувальний, але й об'ємний формувальний етап з визначеною власною оригінальною стратегією проведення. Зокрема, у третьому розділі роботи «Методи і засоби забезпечення психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді у складних життєвих обставинах» дисертантка чітко окреслює загальну стратегію, мету та завдання, основні принципи розвивального впливу. Особливої уваги заслуговує авторська програма розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, розроблена Христиною Богданівною на підставі ґрунтовних теоретико-методологічних та емпіричних розвідок. Модель складається з 5 ключових блоків: мотиваційно-цільового, теоретико-методологічного, змістового, формувально-процесуального та результативно-оцінювального. Загалом розроблена експериментальна програма є цілісною системою послідовних заходів, взаємопов'язаних і спрямованих на створення психолого-педагогічних умов для розвитку резильєнтності студентів в складних життєвих обставинах. У процесі реалізації програми дисертантка використовує низку прикладних психологічних методів, ключову роль серед яких відіграє соціально-психологічний тренінг.

У третьому розділі детально описано основні етапи та напрями реалізації формувального експерименту; подано ґрунтовний аналіз його результатів і наведено чіткі аргументи апробації розвивальної програми.

Результати засвідчили статистично значущі позитивні зміни в експериментальній групі, особливо за показниками самомотивації, управління емоціями та асертивних дій.

Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати дослідження і розв'язання поставлених завдань. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає чинним правилам і вимогам до дисертаційних робіт. Аналіз її змісту, наукових публікацій авторки, дає змогу зробити висновок про дотримання Дзюнь Христиною Богданівною принципів академічної доброчесності.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення й результати дисертаційної роботи висвітлено у 9 публікаціях (7 з яких – одноосібні): 4 статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, 1 стаття – у колективній монографії, інші 3 публікації – тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. За результатами формувальної частини експерименту дослідницею опубліковано 1 методичний посібник. Публікації належним чином висвітлюють основні теоретичні положення та отримані результати дисертаційного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Дзюнь Х.Б., відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо зауваження й побажання до змісту роботи:

1. На підставі узагальнення емпіричних показників дисертантка виокремила та статистично обґрунтувала три рівні розвитку резильєнтності студентів: низький, середній та високий. Беззаперечно це додало ваги рецензованому науковому дослідженню. Вважаємо, що дисертаційне дослідження лише б виграло, якби кожен з виокремлених рівнів резильєнтності був більш детально охарактеризований у роботі.

2. Особливою цінністю рецензованої наукової праці впевнено можна назвати авторські практичні й прикладні напрацювання дисертантки –

обґрунтована концептуальна модель розвитку резильєнтності студентської молоді, яка містить мотиваційно-цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, формувально-процесуальний та результативно-оцінювальний блоки. Зауважимо, що в межах результативного блоку авторка фокусується на диференціації рівнів розвитку резильєнтності (високого, середнього та низького). Проте логіка моделі розвитку була б більш довершеною, якби її кінцевим результатом виступала не просто констатація наявних рівнів, а цілеспрямоване досягнення високого рівня резильєнтності у більшості студентів як цільового показника ефективності розвивальної програми. Такий акцент на результативності підкреслив би дієвість розроблених психологічних умов у забезпеченні здатності молоді успішно відновлюватися після стресових ситуацій.

3. Радимо підготувати до видання методичні рекомендації, які базувалися б на результатах здійсненого дослідження, і допомогли б фахівцям, відповідальним за якість підготовки майбутніх професіоналів та практичним психологам закладів вищої освіти здійснювати ефективну роботу щодо розвитку їх резильєнтності.

Втім, висловлені зауваження та побажання не є принциповими, мають переважно рекомендаційно-дискусійний характер і, загалом, не знижують вагомої теоретико-практичної значущості результатів дисертаційної роботи Х. Б. Дзюнь.

8. Загальний висновок.

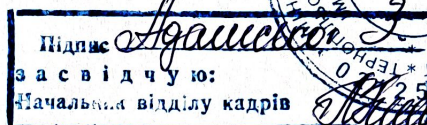
Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Дзюнь Христин Богданівни на тему: «Психологічні умови розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах» є завершеним, самостійним дослідженням, має беззаперечну наукову цінність і безсумнівну перспективність. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її авторка Дзюнь Христина Богданівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
декан факультету педагогіки і психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Зоряна АДАМСЬКА

М. Калос